

Розділ II. ІННОВАЦІЙНІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ

©2012 р.

Т. О. Бородулькіна (м. Запоріжжя)

МЕТАФОРА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх фахівців з психології орієнтується на досягнення трьох основних цілей діяльності психологів, виділених В.М.Карандашевим: 1) пошук нових психологічних знань; 2) застосування психологічних знань для вирішення практичних проблем; 3) передачу психологічних знань [12, 6]. Вважаємо, що при досягненні кожної з зазначених цілей при підготовці майбутніх психологів доцільно застосовувати, крім традиційних засобів, образ та метафору, без яких психологічне пізнання буде обмеженим, тому що воно, як зазначає В.Я.Лядіс, передбачає «не тільки науково-теоретичне, понятійно-знакове, логічне мислення, яке є в значній мірі формалізованим, але й образне, художнє, наочно-дійове мислення, споглядання, які засновані на символічній свідомості, символізації та інтерпретації символів, за допомогою яких психолог проникає в область несвідомого» [13, 28].

Х. Ортега-і-Гассет звертає увагу на складність психологічного пізнання та зазначає, що: «Якби *el fondo del alma* «глибина душі» так само ясно сприймалося нашим поглядом, як, наприклад, червоний колір, ми, безсумнівно, користувалися б для її позначення прямим і тільки їй приналежним найменуванням. Але вся справа в тому, що психічний об'єкт, що цікавить нас, не тільки важко назвати, про нього навіть важко помислити. Він вислизає від нас; думка не може його вловити. Отут ми починаємо зауважувати, що метафора служить не тільки найменуванню, але й мисленню» [15, 71]. Філософ зазначає, що «не дивно, що лексика має у своєму розпорядженні малу кількість слів, які із самого початку позначали феномени психіки. Майже вся сучасна психологічна термінологія – це чиста метафора: слова з конкретним значенням були пристосовані для того, щоб позначати явища психологічного порядку» [15, 76]. Аналогічну думку висловлює і Л.С. Виготський, коли зазначає, що «всі слова психології суть метафори, узяті із просторів світу» [11].

Не випадково І.В.Вачков підлягає сумніву існування психології як науки «без здатності її творців до створення метафор» і зазначає: для того, щоб розкрити сутність якогось психологічного матеріалу, неминуче звертання до метафори [7]. На думку Н.Д. Арутюнової, «без метафори не існувало б лексики «невидимих світів» (внутрішнього життя людини)» [2, 9].

Тому вважаємо, що метафора відіграє важливу роль у розвитку наукового психологічного знання та практики, в передачі психологічних знань. Саме тому її використання в процесі професійної підготовки майбутніх психологів є доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафора звертає на себе увагу вчених вже тривалий час, проте й досі немає її чіткого визначення. Не даремно О.А.Свирєпо та О.С.Туманова називають метафору словом-сфінксом, яке має свою загадку [19, 15]. У словниках метафора (від гр. *metaphora* - перенос) розглядається як оборот мови, що полягає у вживанні слів і висловлювань у переносному значенні на основі подібності, порівняння; сховане образне порівняння, уподібнення одного предмета, явища іншому, а також взагалі образне порівняння в різних видах мистецтв [24].

Лінгвісти (Н.Д.Арутюнова, М.О.Бурмістрова, А.Важбицька, А.А.Ричардс, Ф.Уілпрайт, Р.Якобсон, ін.), філософи (М.Блек, Е.Кассирер, Х. Ортега-і-Гассет, П. Рікьор, Дж.П.Сьорль, ін.), психологи (К.І.Алексєєв, І.В.Вачков, В.П.Зинченко, Дж. А. Міллер, І.М.Міхіна, Є.Пятаков, М.Степанова, ін.) у своїх працях розширюють та уточнюють традиційний зміст метафори, часто виходять за його межі, навіть відстоюють протилежні позиції. На сьогодні, як зазначає І.М.Міхіна, домінує інтегративний погляд на метафору як комплексну проблему із семантичним, прагматичним та психологічним аспектами [14]. Серед численних лінгвістичних та філософських підходів до визначення метафори найбільшу цікавість для нас представляють ті, в яких звертається увага на зв'язок метафори зі сферою ідей та смислів людини, в яких метафора розглядається як інструмент мислення та розуміння себе і світу, розкриваються смислоутворююча та моделююча функції метафори. Розглянемо деякі з цих підходів докладніше.

Так, А.А. Ричардс зазначає, що в основі метафори лежить запозичення й взаємодія ідей (*thoughts*) і зміна контексту. Він вважає, що метафоричною є сама думка, вона розвивається через порівняння, і звідси виникають метафори в мові. Автор звертає увагу на складність дослідження метафори: «якщо ми намагаємося детально аналізувати метафору за допомогою традиційних розпливчастих термінів, у нас час від часу виникає таке ж відчуття, що може з'явитися при усному витягуванні квадратних коренів» [18, 48].

Н. Д. Арутюнова акцентує увагу на смислоутворюючій та моделюючій функціях метафори і зазначає, що створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує смисл, який сприймається розумом; метафора не тільки формує уявлення про об'єкт, вона також визначає спосіб і стиль мислення про нього. Метафора, на думку автора, вчить перетворювати світ предметів у світ смислів; покликана створити такий образ об'єкта, який би розкрив його латентну сутність; метафора поглиблює розуміння реальності. Автор розглядає метафору як мистецтво та зазначає, що вдала метафора допомагає відтворити образ, якого немає у досвіді [2].

На думку Ф.Уілпрайта, дійсно важливим в метафорі є духовна глибина, «на яку об'єкти зовнішнього світу, реального або вигаданого, переміщуються за допомогою холодного жару уяви» [22, 83]. Автор виділяє головними елементами метафоричної діяльності поширення й з'єднання, які є найбільш діючими в сполученні. Вчений для того, щоб зрозуміти роль кожного з цих елементів, пропонує розглядати їх окремо й називає «епіфорою» (означає поширення й розширення значення за допомогою порівняння; її роль – натякати на значення) та «діафорою» (означає породження нового значення; її творча роль – викликати до життя щось нове) [22].

М. Блек підкреслює сумісність метафори із серйозним міркуванням; вважає, що віднести речення до розряду метафоричних – означає сказати щось про його значення, а не про орфографію, фонетику, інтонацію або граматику; розуміння метафори, на його думку, подібно дешифруванню коду або розгадуванню загадки. Як він зазначає, метафора покриває лакуни в словнику буквальних найменувань (або принаймні задовольняє потребу в доцільній скороченій назві).

Автор вважає, що люди мають потребу в метафорах саме в таких випадках, коли не може бути й мови про яку-небудь точність, тим більше про точність наукових тверджень. Вчений також звертає увагу на те, що внаслідок використання метафоричних виражень відбуваються зрушення в ставленні людини до тих або інших об'єктів [3].

Отже, ми розглянули найбільш цікаві для нас погляди на метафору у лінгвістиці та філософії та виділили у результаті аналізу представлених підходів основні тези щодо метафори, які мають значення для нашого подальшого розгляду: думка людини є метафоричною; метафора викликає до життя щось нове (породжує смисл та нове значення); поширює й розширює значення за допомогою порівняння; натякає на значення; метафора розкриває через образ латентну сутність об'єкта; внаслідок використання метафоричних висловлювань відбуваються зрушення в ставленні людини до тих або інших об'єктів; поглиблюється розуміння реальності.

Далі розглянемо метафору у психології, де її часто визначають як особливий спосіб вивчення, осмислення й відображення внутрішньої й зовнішньої реальності, а також засіб передачі досвіду іншим людям [17]. У психологічних дослідженнях, згідно з К.І.Алексеевим, метафора й інші види непрямой мови виступали спочатку тільки як експериментальні матеріали; самостійним об'єктом психологічних досліджень метафора стає тільки із середини 1970-х рр. – центральним предметом вивчення виступає розуміння метафори [1]. Серед сучасних науковців-психологів до метафори звертається В.П.Зинченко. Він вважає, що «жива метафора може служити важливим кроком на шляху до живого поняття, призначенням якого є схоплення речі», у зв'язку з чим метафору називає когнітивною, епістемологічною. Вчений звертає увагу на зв'язок метафори зі смислом, зазначає, що «в грецькій мові метафора – це візок для перевезення вантажів. В культурі метафора – це «візок» для переносу смислу» [11, 19]. На його думку, метафора як образ і інші феномени не є смислом, проте є вираженням, потенційним носієм смислу. Метафори розглядає як віхи на шляху розуміння. Одним з предметів його наукового пошуку є метафори смислу [10; 11].

Слід зазначити, що на сьогодні метафора поки недостатньо вивчається психологами-вченими, проте активно застосовується у практичній психології та психотерапії (еріксоновський гіпноз, НЛП, гештальт-терапія, екзистенціально-гуманістичні напрямки) як засіб психологічного впливу [7; 19].

Як відмічають О.А.Свирєпо та О.С.Туманова, останнім часом намітилася стійка тенденція використання психологами глибинних шарів підсвідомості, що мають виключно образний характер, для лікування різних психічних розладів. У зв'язку з тим, що образ не є вербальним, метафора не є чисто мовним феноменом. Перехід на рівень мови автори вважають здатністю подивитися на події з боку, тоді як метафора – це погляд на світ зсередини. Образи, метафори й символи, на думку авторів, використовуються в психотехніках як симптоми внутрішнього конфлікту, як засоби його гармонізації, «знаходження душі». Метафора вважається цінним інструментом психотерапії завдяки своїй здатності перекроювати реальність так, щоб зберегти її елементи, надаючи їм новий зміст. Метафора допомагає людині переосмислити власний досвід, подивитися на все з боку; її використовують тоді, коли необхідно виразити те, що прямо висловити складно. О.А.Свирєпо та О.С.Туманова розглядають метафору широко: як певну історію, розповідь, притчу, алегорію тощо, структура якої ідентична проблемі пацієнта, має містити в собі деякий позитивний досвід. Гарна метафора, на думку авторів, припускає непомітне для пацієнта заміщення негативного досвіду позитивним на основі їхньої зовнішньої подібності [19].

Терапевтична метафора (її ще називають психологічною, лікувальною, психотерапевтичною [17]) досліджується, описується та застосовується в практичній діяльності багатьма психологами. Так, І.М.Міхіна також зосереджує свою увагу на терапевтичній метафорі, яку визначає як дієвий засіб реконструкції ціннісно-смислової сфери особистості, що впливає на актуалізацію її творчого потенціалу. Автор пов'язує використання терапевтичних метафор з розблокуванням прихованих внутрішніх творчих можливостей, їх вивільненням і розвитком. Її цікавить не тільки психотерапевтичний, але й особистісно-розвивальний потенціал метафор. Обґрунтовується доцільність використання терапевтичних історій для розвитку творчих здібностей. Спираючись на результати експериментальних досліджень, автор зазначає, що обробка повідомлень метафоричного типу відбувається у правій півкулі головного мозку, тому терапевтичні історії вважають «мовою правої півкулі». Звертається увага на метафоричне пізнання, яке розширює можливості раціонального та емпіричного пізнання і не використовує ні розум як такий, ні відчуття, а лише інтуїтивні сигнали [14].

Н.Пезешкіан пояснює використання прикладів з реального життя, міфів та притч у власній психотерапевтичній практиці тим, що багатьом людям занадто складно сприймати психотерапевтичну тематику в абстрактному вигляді, бо розуміння власних проблем скоріше досягається завдяки наочному, образному мисленню та емоційно забарвленій уяві. Приклади з життя, міфи та притчі при цілеспрямованому їх використанні допоможуть, на його думку, створити дистанційоване ставлення до власних проблем [16].

І.В.Вачков розглядає метафору як інструмент психологічної роботи у тренінгу. Володіння метафорою, що включає вміння бачити й створювати її, дає людині, на думку автора, здатність сприймати яскраві й несподівані зв'язки між предметами і явищами світу – навіть самими несхожими, розширює її знання. Завдяки метафорі збагачуються відносини людини зі світом. І.В.Вачков називає основні, з його точки зору, психологічні механізми, які лежать в основі «роботи» метафор, серед яких: 1) екстраполяція скритих смислів, сутність якої полягає в тому, що у суб'єкта виникає можливість черпати з метафори той зміст, що відповідає його світорозумінню й баченню своїх проблем; 2) пробудження творчих ресурсів уяви; 3) семантичне опосередкування (метафори стають сполучною ланкою між семантичними просторами психолога й клієнта, допомагають в створенні семантичного простору полісуб'єкта «психолог-клієнт», їх спільного семантичного простору); 4) актуалізація архетипів (метафори задіють глибинні механізми несвідомого за рахунок незвичних для розуму архетипичних елементів); 5) фасилітація (метафори полегшують усвідомлення системи відносин між суб'єктами й знижують вплив негативних емоцій при одержанні хворобливої для суб'єкта інформації; автор вважає, що метафори діють набагато м'якше й делікатніше, чим багато інших засобів психологічного впливу) [7].

Класифікація метафор, яку пропонує Є.Пятаков, виходить за межі терапевтичної метафори. Автор розглядає такі види метафор: 1) педагогічна; 2) натяк; 3) навчальна; 4) лікувальна; 5) філософська; 6) «перевертиш»; 7) пояснювальна; 8)

прогностична; 9) перенос; 10) аналогова; 11) абстрактна схема; 12) багаторівнева комбінована [17]. Педагогічна, навчальна, пояснювальна метафори застосовуються вже не стільки у психологічній практиці, скільки в популяризації психології як науки.

На проблему застосування метафори в популяризації психологічної науки широким верствам населення та пов'язану з цим проблему викривлення накопичених в психології знань звертає увагу М. Степанова. Виходом з цієї ситуації автор вважає звернення до засобів особливої мови – метафоричної, яка однаково є зрозумілою і для самих психологів, і для далеких від психології читачів, яка дозволяє загострити увагу на деяких принципових моментах викладу, минаючи звертання до вузькопредметної наукової лексики. Щоб розповісти про психологію будь-якому слухачеві, необхідно, на думку автора, перевести інформацію з мови психологічної науки на повсякденну мову [20]. Спробу популяризації психологічної науки робить І.В.Вачков, використовуючи метафору як засіб передачі психологічних знань дітям та молоді у вигляді фантастичних казок з психологічної тематики [8; 9]. В них «у метафоричній формі викладено наукове розуміння того, що відбувається у Королівстві Внутрішнього Світу людини» [8, 7].

Окрему цікавість для нас представляє те, що багато дослідників розглядають роль метафори у науці. Зміна наукової парадигми, як зазначає Н. Д. Арутюнова, завжди супроводжується зміною ключової метафори, що вводить нову область уподібнень, нову аналогію [2, 15]. Метафори у науковому тексті, як вважає М.О.Бурмістрова, мають поліпшити процес опису й сприйняття цього опису читачами й слухачами [6]. За І.В.Вачковим, наукова творчість не можлива без опори на метафору [7]. Х. Ортега-і-Гассет вважає метафору не тільки засобом вираження, а й необхідним та важливим знаряддям мислення, формою наукової думки. Зазначає, що метафора – це чи не єдиний спосіб уловити й змістовно визначити об'єкти високого ступеня абстракції. На його думку, метафора має в науці два різних уживання. Коли вчений відкриває невідоме явище, тобто коли він створює нове поняття, він повинен його назвати. Оскільки зовсім нове слово нічого не говорило б носіям мови, він змушений користуватися існуючим лексиконом, у якому за кожним словом уже закріплене значення. Щоб бути зрозумілим, учений вибирає, таке слово, значення якого здатне навести на нове поняття. Термін набуває нового значення за посередництвом і за допомогою старого, яке за ним зберігається. З точки зору філософа, це і є метафора. Х. Ортега-і-Гассет також зазначає, що метафора потрібна нам не тільки для того, щоб, завдяки отриманому найменуванню, зробити нашу думку доступною для інших людей; вона необхідна нам самим для того, щоб об'єкт став доступний для нашої думки [15]. Не підлягає сумніву застосування метафори у науці і В.П.Зінченко, підкреслюючи, що значення метафор у науці є незаперечним: «звертання до метафори як би знімає ілюзію зрозумілості, показує недостатність, часом банальність визначень, повертає до таємниці змісту, викликає бажання доторкнутися до неї, зробити її більш відчутною» [10, 100]. На думку вченого, метафори та смислообрази допомагають поживити існуючі концепти та поняття. Шлях до живого поняття лежить через живу метафору. Саме метафора, як вважає В.П.Зінченко, забезпечує розуміння, яке виникає перед знанням, і без якого неможливо добування придатного для будь-чого знання [10].

Проте не всі дослідники оптимістично ставляться до використання метафори у науці, зокрема у психологічній науці. Так, наприклад, Є.Пятаков зазначає, що, «на жаль, метафора не завжди служить добру»; при всій її розмаїтості вона не дозволяє створити повну картину дійсності, але успішно може створити ілюзію повноти. Як зазначає автор, за допомогою метафори, яка звертається до глибинної, некритичної частини людської психіки, можна довести будь-яку ідею – навіть саму жорстоку й помилкову [17]. А М.Степанова висловлює занепокоєння, яке пов'язане з використанням метафоричного стилю у науковому психологічному тексті, обґрунтовуючи свою тривогу тим, що ситуація різного тлумачення одного і того ж наукового тексту може призвести до розмиття предмету психології як науки [20]. У відповідь цим справедливим занепокоєнням звернемося до М.Блека, який зазначав, що звичайно, метафори є небезпечними, «проте заборонити їхнє використання – значить навмисно обмежити здатність нашого розуму до пошуку й відкриття» [3, 169].

Отже, у результаті аналізу метафори у психологічній практиці та науці, виділимо серед розглянутих підходів основні тези, які мають значення для нашого подальшого розгляду: метафора – це особливий спосіб вивчення, осмислення й відображення внутрішньої й зовнішньої реальності та передачі досвіду іншим людям; метафора не є смислом, проте є його носієм; метафора в практичній психології та психотерапії є засобом психологічного впливу; метафора допомагає людині подивитися на щось (на власне життя, проблему, саму себе) з боку, дистанціюватися від проблеми; метафоричне пізнання розширює можливості раціонального та емпіричного пізнання, сприяє творчому розвитку людини, активізує праву півкулю головного мозку; метафора застосовується в популяризації психологічних знань; є формою наукової думки, поживляє існуючі концепти та поняття; забезпечує розуміння, яке передує знанню.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є звернення уваги (в першу чергу викладачів психологічних дисциплін) на місце метафори в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Основні завдання: 1) обґрунтувати необхідність та доцільність застосування метафори на різних етапах професійної підготовки студентів-психологів; 2) розглянути метафору як один з методичних прийомів у викладанні психології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи проведений аналіз літератури, окреслимо роль метафори у професійній підготовці студентів-психологів. Вважаємо, що метафору доречно використовувати на всіх етапах професійної підготовки майбутніх фахівців з психології. На кожному з етапів метафора буде виконувати різні функції. Особливо важливим та доречним, на нашу думку, є використання метафори на початковому етапі навчання студентів. Так, викладач психологічних дисциплін, працюючи зі студентами першого курсу, часто стикається з необхідністю перекладу психологічних понять з абстрактної наукової мови на повсякденну, для того, щоб студенти, більшість з яких з психологією стикається вперше саме у вищому навчальному закладі, зрозуміли навчальний матеріал, сприйняли та засвоїли навчальну інформацію.

Відомо, що життєві, донаукові поняття та уявлення, які є частиною особистісного досвіду студентів, суттєво впливають на хід засвоєння наукових знань, і вплив цей є позитивним [23]. Актуалізувати буттєві знання та життєвий досвід студентів можна, в тому числі за допомогою метафори (у її широкому розумінні). Метафора шляхом семантичного опосередкування може забезпечити для першокурсників зв'язок донаукових (буттєвих) психологічних уявлень з науковими, буде сполучною ланкою між семантичним простором психологічної науки, який представляє викладач психології, та

семантичним простором буденних уявлень про психічне у студентів. Важливим, на нашу думку, є те, що метафора сприяє розумінню студентами психічної реальності, яке є фундаментом для формування наукових психологічних знань. Без розуміння знання будуть формальними та мертвими. Звичайно, мається на увазі не підміна наукової мови метафоричною, а використання метафори як одного з допоміжних засобів пояснення, ілюстрації, осмислення та розуміння певного навчального матеріалу.

Наведемо деякі приклади нашого звернення до метафори при викладанні дисципліни «Практикум з загальної психології» для першокурсників. Так, на першому занятті з дисципліни пропонуємо студентам назвати асоціацію, метафору до психології, що дає нам можливість окреслити семантичний простір психології в донаукових уявленнях студентів. Також, паралельно з основними підручниками з загальної психології та першоджерелами пропонуємо студентам для ознайомлення книгу І.В.Вачкова «Пригоди у Внутрішньому Світі» [9], яка рекомендується ним і для старшокласників, і для студентів першого курсу. В книзі в метафоричній формі викладено наукове розуміння того, що відбувається у внутрішньому світі людини. Як показує наш досвід, книга викликає жвавий інтерес у першокурсників, тому що в ній метафорично, зрозумілою для студентів мовою, представлені основні психологічні поняття. Як і будь-яка метафора, книга І.В.Вачкова є носієм смислу для першокурсників, сполучною ланкою між їхніми буденними уявленнями та науковими. Отже, метафора здатна сприяти підвищенню інтересу до психології та мотивації до її вивчення у студентів на початковому етапі професійної підготовки. Крім того, однією з форм роботи зі студентами першого курсу з метою поглиблення смислового навантаження образу професії студентів, актуалізації та аналізу базових (часто не усвідомлених) професійних смислів використовуємо метафоричний тренінг, на якому здійснюється рефлексія самого себе, психології, психолога та клієнта за допомогою предметних метафор та асоціацій (докладніше див. [4; 5]).

Метафору доцільно використовувати і на подальших етапах професійної підготовки студентів-психологів: при ознайомленні з новими феноменами психічної реальності; для поживлення вже існуючих в їхній професійній свідомості концептів і понять, їх переосмислення; для поглиблення розуміння психічної реальності майбутніми фахівцями з психології.

Вважаємо, що як створення метафори, так і її інтерпретація сприяють актуалізації наявних психологічних знань та смислів, творчого потенціалу, уяви, процесів мислення та розуміння як у студентів, так і у викладачів. Зазначимо, що застосування метафори у викладанні психологічних дисциплін є корисним не тільки для студентів, які мають можливість за допомогою метафори виразити власні уявлення, назвати певні психічні явища, «покриваючи лакуни» (мовою М.Блека) психологічних знань, але й для викладача: по-перше, викладач за допомогою аналізу студентських метафор має можливість виявити їхнє ставлення до певного явища (метафора як методичний прийом тут виконує діагностичну функцію); по-друге, викладач в ході обговорення зі студентами їхніх метафор до певного психічного явища поживляє власні концепти та поняття (мовою В.П.Зинченка), переосмислює їх, має можливість подивитися на них з несподіваної для себе точки зору, відкрити нові смисли.

Отже, на початковому етапі навчання основними функціями метафори є: семантичне та смислове опосередкування; підвищення навчальної мотивації у студентів до психології; виявлення кола донаукових уявлень студентів про психічне (діагностична функція). На наступних етапах навчання метафора, на нашу думку, більше виконує профілактичну (профілактика зайвої формалізації та стереотипізації наукових уявлень шляхом поживлення вже існуючих концептів та понять) та активізуючу (актуалізація творчого потенціалу основних суб'єктів навчального процесу) функції.

Розглянемо метафору як одну з можливих та важливих технологій у вивченні психології, один з методичних прийомів її викладання, поряд зі схематизацією, табулюванням, демонстраційним експериментом, аналізом практичних ситуацій, матеріалами емпіричних досліджень, кінофільмами, відеосюжетами та ін., які вже активно застосовуються у викладанні психологічних дисциплін [21]. Метафора як методичний прийом, опосередкований засіб передачі навчальної інформації, може застосовуватися викладачем в якості смислового елементу лекції, наприклад, при поясненні або уточненні змісту певного поняття, розширенні його змісту, що буде сприяти реалізації розвиваючої функції лекції, яка, як зазначає В.М.Карандашев, стимулює не тільки запам'ятовування матеріалу, але й розумову діяльність студентів [12] (додамо: їхню творчу, рефлексивну діяльність, сприяє розумінню, осмисленню студентами навчального матеріалу). Доцільним є використання метафори на семінарських та практичних заняттях з психологічних дисциплін. Техніку аналізу конкретних психологічних проблем, практичних ситуацій можна відпрацьовувати на «матеріалі» метафоричних текстів та відеосюжетів. Наприклад, аналіз проблем професійного становлення людини (на практичному занятті з четвертим курсом з дисципліни «Психологічні основи профорієнтації») ми здійснювали на матеріалі притч та історій (використано історію Ідріса Шаха «Фатима-прядильниця та намет», байку Л. да Вінчі «Бритва» та ін.). Студентам пропонувалося обговорити у мікрогрупах і дати характеристику професійному шляху головного героя метафоричної історії за приблизною схемою: назвати основні проблеми професійного самовизначення та кризи професійного розвитку, з якими стикається головний герой; назвати основні стадії його професійного становлення; дати характеристику професійній придатності, ставленню до роботи, професійній кар'єрі, модусу життєдіяльності тощо. У результаті аналізу метафоричних текстів студенти мали можливість застосувати отримані ними раніше знання, обмінятися досвідом; залучити теоретичні знання для вирішення практичних завдань.

Інший приклад застосування метафори на практичному занятті пов'язаний з обговоренням зі студентами особливостей професії психолога, етичних норм його праці, міфів про психологію та психологів на матеріалі короткометражної стрічки «Важко бути Богом» (2005 р.в., режисер, сценарист, монтажер Джеймін Вінанс), яку вважаємо своєрідною відеометафорою діяльності психолога. Крім того, робота з метафоричними текстами може стати основою для самостійної роботи студентів. Отже, метафора збагачує процес передачі навчальної інформації. Для того, щоб її застосування було ефективним, вона має бути заздалегідь продуманою викладачем.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, ми розглянули основні погляди на метафору у лінгвістиці, філософії та психології, в яких акцентується увага на смислоутворюючій функції метафори; зробили спробу визначити місце метафори в процесі професійної підготовки майбутніх психологів; обґрунтували необхідність та

доцільність застосування метафори на різних етапах професійної підготовки студентів-психологів; розглянули метафору як один з методичних прийомів у викладанні психології; навели приклади використання метафори у викладацькій практиці. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо в обґрунтуванні та розробці моделі застосування метафори у професійній підготовці студентів-психологів.

Література

1. Алексеев К. И. Метафора как объект исследования в философии и психологии / К. И. Алексеев // Вопросы психологии. – 1996. – № 2. – С. 73-85.
2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры: сборник / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-33.
3. Блэк М. Метафора / М.Блэк // Теория метафоры: сборник / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С.153-173.
4. Бородулькіна Т.О. Динаміка образу професії у майбутніх практичних психологів: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Бородулькіна Тетяна Олександрівна. – Київ, 2011. – 247 с.
5. Бородулькіна Т. О. Метод використання метафори в процесі розвитку та корекції образу професії / Т. О. Бородулькіна // Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Зб.наукових праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України / за ред.Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. – Ніжин: Міланік, 2008. – Вип.5. – С.255-265.
6. Бурмистрова М.А. Когнитивная метафора в научном тексте: дисс... кандидата филол.наук: 10.02.04 / Бурмистрова Мария Александровна. – М., 2005. – 144 с.
7. Вачков И.В. Метафорический тренинг / Вачков И.В. – [2-е изд.]. – М.: «Ось-89», 2006. – 144 с.
8. Вачков И. В. Психология для малышей или сказка о самой «душевной» науке / Вачков И.В. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 215 с.
9. Вачков И.В. Приключения во Внутреннем Мире. Психология для старшеклассников / Вачков И.В. – СПб.: Питер, 2008. – 128 с.
10. Зинченко В.П. Живые метафоры смысла / В.П.Зинченко // Вопросы психологии. – 2006. - № 5. – С. 100-113.
11. Зинченко В.П. Порождение и метаморфозы смысла от метафоры к метаформе / В.П.Зинченко // Культурно-историческая психология. – 2007. – №3. – С. 17-30.
12. Карандашев В.Н. Методика преподавания психологии: учебное пособие / Карандашев В.Н. – СПб.: Питер, 2005. – 250 с.
13. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологи / Ляудис В. Я. – [5-е изд.]. – СПб.: Лидер, 2007. – 192 с.
14. Міхіна І.М. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами терапевтичної метафори: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.М. Міхіна. – 2003. – 23 с.
15. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х.Ортега-и-Гассет // Теория метафоры: сборник / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 68-82.
16. Пезешкиан Н. Психотерапия повседневной жизни: тренинг разрешения конфликтов / Пезешкиан Н. – СПб.: Речь, 2001. – 228 с.
17. Пятаков Е. Сказка — ложь, да в ней намек / Е.Пятаков // Газета «Школьный психолог». – 2010. – № 10 // http://psy.1september.ru/view_article.php?id=201001008.
18. Ричардс А. Философия риторики / А.Ричардс // Теория метафоры: сборник / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 44-68.
19. Свирепо О. А. Образ, символ, метафора в современной психотерапии / О. А. Свирепо, О. С.Туманова. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2004. – 270 с.
20. Степанова М. Все слова психологии суть метафоры // Газета «Школьный психолог». – 2010. – № 10 // http://psy.1september.ru/view_article.php?id=201001006.
21. Технологии в изучении психологии. Учебное пособие для вузов / [А.С.Чернышев, Н.Н.Гребеньков, С.В.Сарычев и др.]. – М.: 2003. – 256 с.
22. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф.Уилрайт // Теория метафоры: сборник / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 82-110.
23. Штейнмец А.Э. Донаучные представления студентов-педагогов в контексте преподавания психологии / А.Э. Штейнмец // Вопросы психологии. – 2000. – № 4. – С. 124-132.
24. Энциклопедия Кирилла и Мефодия: версия 2004 г.: [Электронный ресурс].

В статье представлен обзор лингвистических, философских и психологических подходов к метафоре. Обращается внимание на роль метафоры в процессе профессиональной подготовки будущих психологов. Приведены примеры использования метафоры как методического приема преподавания психологии.

The review of linguistic, philosophical and psychological approaches to the metaphor presents in our article. Attention applies on the role of the metaphor in the process of professional preparation of the future psychologists. Examples of the use of the metaphor as methodical reception of teaching of psychology are made.